

LEVI de BOEKENJOOD

door WILHELM RIEM VIS.

LEVI DE BOEKENJOOD.

DOOR

WILH^A. RIEM VIS

NIJKERK,
G. F. CALLENBACH.

1899

52

AR

I.

OP DE MARKT.

Het was marktdag in een der voornaamste steden van ons land. Tusschen drie rijen kramen wemelde het van menschen; kijkers en koopers, maar van de eerste soort het grootste aantal.

Er stonden boeren met boter en kaas, vischvrouwen met gedroogde schollen en scharren, Joden en Jodinnen met een bonte mengeling van allerlei koopwaren: wollen en witte goederen, kanten en linten, zoowel als half verroeste kachels, ringen, schroeven en krammen; vijgen, gekonfijte dadels en sinaasappelen, en ook oude schoenen en paraplu's. Doch waartoe nog meer opgenoemd; moeielijk zou er iets te bedenken zijn geweest, wat men niet, meer of minder mooi, bij een der aanwezige zonen van Israël had kunnen koopen; ook boeken lagen er uitgestald. Op drie lange tafels, van planken op schragen gemaakt, lagen ze ter inzage, de gebruikte exemplaren van allerlei schrijvers

en uitgevers; en menigeeen stond daar te zoeken, te kijken en ook slechts te lezen, tot Levi, de vader — want er was nog een Levi, de zoon ook — op de kijkers of lezers toetrad, en met een echt joodsche tongval tot hen zeide: „Nou, mot je 't hebben? Kan je 't gebruiken? Nee? Nah, ga dan nou wat bij den koekebakke staan, ik heb je hier al zoo lang gehad!”

Daarop volgde dan een van zijn gewone uitroepen: „Ach, wat ben ik gesjogte! Wat ben ik gesjogte! Allemaal kijkers, maar koopers, och nee!”

Zij, die Levi niet kenden, werden dan wel een weinig verlegen en lieten zich door die aanmaning verjagen, indien zij op dat oogenblik geen plan hadden iets te koopen. Maar de meesten kenden hem, en bij hen riepen zijn woorden slechts een glimlach te voorschijn, terwijl niemand er aan dacht den man een boos antwoord te geven. Sommigen echter gingen dan meteen eens over den prijs onderhandelen van dit of dat werkje. Vroeg hij een daalder, dan boden zij twee kwartjes, waarop de jood in een vloed van woorden verzekerde, dat er geen centje af kon, dat hij er zelf zóóveel voor had moeten betalen, en dat het nergens goedkooper te verkrijgen was. Zijn klanten gaven daar niet eens antwoord op, maar bleven bij hun bod, wel overtuigd, dat het begeerde boek voor dien prijs of een paar stuivers meer hun eigendom worden zou. Beweerde Levi hardnekkig, dat hij er geen kwartje af kon doen, dan liepen zij verder zonder iets meer te zeggen. „Nou, kom maar hier!”

klonk het hen dan na, „jij bent ook alle menschen niet; voor drie kwartjes zal ik het je laten.”

Was de kooper hiermee niet tevreden, dan was het: „Nah, geef me een lekkere sigaar, en je zult het hebben. Jullie, kale mijnheeren dingt een mensch het bloed uit zijn lijf!”

Dan gaf de kale mijnheer, die zich van Levi nooit eenig verwijt aantrok, het bedongen geld en de sigaar, en beiden waren tevreden. Levi, de zoon, echter ging minder gemeenzaam om met het publiek, en stil liet hij de menschen begaan, als zij slechts bleven lezen of kijken. Hij had iets verlegens en iets treurigs in zijn oogopslag, en iets zachts in zijn voorkomen, terwijl zijn bleek ingevallen gelaat getuigde van geen al te beste gezondheid. Toch was hij juist meestal het mikpunt van de plagerijen der straatjongens. Misschien wel, omdat hij nooit een flinke stem tegen hen opzette, zooals zijn vader deed; of mogelijk gaf zijn bijzonder breede, kromme neus er aanleiding toe. Ook nu had de schooljeugd het weer op hem gemunt. Juist sloeg het twaalf uur, toen een troep jongens van allerlei leeftijd de markt kwam opstormen. Zij hadden drie uur achtereen in het schoolgebouw gezeten, dat tot groote spijt van Levi in een zijstraat gelegen was, die uitliep op dat gedeelte van de markt, waar hij zijn standplaats had. En waren de jongens gewoonlijk erg uitgelaten en onstuimig, nu waren zij het des te meer, omdat het tot hun groote vreugde flink was gaan sneeuwen. Even vóór

twaalf uur was het begonnen, en met daverend gejuich hadden de jongeheertjes de dicht neervallende vlokken begroet, die zich zóó snel opstapelden, dat er al heel spoedig aan sneeuwballen maken gedacht kon worden. Onder een oorverdoovend geschreeuw en gejoel begon het spel; hier lagen er een paar te rollen en te buitelen over het zachte sneeuwtapijt, daar werd er een gewasschen tegen wil en dank, en ginds snorden de sneeuwballen om de ooren der voorbijgangers, die geen paraplu bij zich hadden om ze af te keeren.

Daar begon een van de jongens te gooien naar Levi met den krommen neus, zooals de zoon bijgenaamd werd door zijn jonge plaaggeesten; en terstond volgden er een tiental anderen, die allen hun bestgingen doen om juist dien neus te raken. En hoe onze arme jood zich ook keerde of wendde, van alle kanten werd hij bestookt, want het aantal jongens, dat deelnam aan het ondeugende spel, werd steeds grooter. Ook trof het al heel slecht, dat Levi, de vader, voor wien de knapen anders nog al ontzag hadden, juist even naar huis gegaan was. En hadden de bengels het nu nog maar gelaten bij *sneeuwballen* gooien, maar sommigen maakten er *steenballen* van; dat wil zeggen, zij rolden een stuk steen in wat sneeuw en wierpen dien den jood naar 't hoofd. Dit was niet alleen ondeugend, maar *slecht*, niet waar? Niet alleen *baldadig* maar *misdadig*; want zij konden er een wonde door veroorzaken, ja, zelfs een levensgevaarlijke wonde;

want wie kon zeggen of de steen niet een der slapen van het hoofd zou treffen?

Met dat steenballen gooien was een kleine knaap van even zes jaar, Willem v. d. Heyde, geheeten, haantje de voorste. En toen het hem niet gelukte om den geplaagden man eens goed te raken, liep hij op de boekentafels toe, sleurde er een aantal boeken af en wierp ze in de sneeuw, wat de andere jongens zóó aardig vonden, dat zij onder luid hoera kwamen aanstormen om de boeken te vertrappen. Maar nu werd het Levi al te erg, en haastig liep hij op de jongens toe, om hen dat te verhinderen. Meteen echter trof hem een sneeuwbal met een scherp steentje erin, vlak boven het rechteroog, waardoor een bloedend wondje veroorzaakt werd, dat hem van pijn deed stilstaan met de hand tegen 't hoofd. Het was Willem v. d. Heyde, die ook dat nog gedaan had. Zijn slechte streek werd andermaal met een luid hoera door zijn makkers goedgekeurd, die echter, zoowel als hijzelf, meteen het hazenpad kozen, want zij zagen een agent van politie aankomen. En gelukkig, de politie in ons land beschermt zoowel Joden als Christenen; dit wisten de bengels ook wel. Weldra hadden zij zich in alle richtingen verspreid, en Willem v. d. Heyde, dien wij thans willen volgen, hield stil voor een net huis in een vrij breede straat. Op zijn luid gebel kwam een dienstmeisje de deur opendoen. Lachend wierp hij haar een grooten sneeuwbal in 't gezicht, maar nu niet met een steen erin, want haar mocht hij

wel lijden; en bovendien zou hij tezeer een bestrafing van zijn ouders gevreesd hebben, wanneer hij haar misschien bezeerd mocht hebben. Fluitend liep hij daarna de lange gang door en trad een goed verwarmd, en keurig gemeubeld vertrek binnen. Op de groote ronde tafel, bedekt met een helder wit servet, stond een koffieservies van fijn wit porselein; en een dame, gekleed in een japon van donkerblauw laken, was bezig een stapel dunne boterhammetjes rijkelijk met goudgele boter te bestrijken. Ook stond er koek, rookvleesch en zoete kaas op tafel. Haar voorkomen was niet alleen deftig, maar ook vriendelijk, en met een blik vol welgevallen begroette zij onzen Willem, haar eenig kind. Hoe frisch en gezond zag de knaap er uit! Zijn wangen gloeiden van het harde loopen, en zijn donkerblauwe oogen schitterden bij het zien van de smakelijke boterhammen, waarvan hij weldra zijn deel zou krijgen.

„Kom je zoo maar met jas en muts naar binnen loopen, Willem,” sprak zij zacht verwijtend, terwijl zij op haar lieveling toetrad om hem een kus te geven, „en geen voeten geveegd ook? Ik kan wel zien, dat de sneeuw je in 't hoofd zit. Ga maar gauw terug, en zeg meteen aan Anna, dat zij vergeten heeft de melk binnen te brengen.”

Een paar minuten later trad Willem weer binnen, nu ontdaan van jas, muts en vuil aan de schoenen, en gevolgd door het dienstmeisje, dat echter bij de deur terzijde trad, daar zij den heer des huizes hoorde

aankomen. Een oogenblik later trad deze binnen en nam plaats in een gemakkelijken armstoel, die dicht bij den helder vlammanden haard geschoven was. Hij scheen omstreeks dertig jaar oud te wezen, en in zijn voorkomen had hij iets luchthartigs, ja, iets spotachtigs.

„Zoo, Willem,” sprak hij, toen zijn zoontje op hem toesprong en hem met luid gejuich begroette, „ben je thuis? Dat is meer dan ik verwachtte; je bent toch zeker braaf aan 't sneeuwballen gooien geweest?”

„Ja, Pa, zeker!” antwoordde Willem opgetogen; „en hoor eens, Pa, wij hebben zoo'n pret gehad met Levi, den boekenjood!”

„O, kleine deugniet, ben je weer bezig geweest! Wat heb je nu weer uitgehaald?”

Deze woorden werden in 't minst niet op afkeurenden toon, maar veeleer met een zeker welbehagen uitgesproken, terwijl ze vergezeld gingen van een glimlach en een blik vol vaderlijken trots.

„Wel, Pa, wij hebben met sneeuwballen gemikt op zijn krommen neus, en ik heb hem eindelijk geraakt tegen zijn oog, juist, toen hij ons wilde naloopen; en ik heb ook een stapel boeken uit zijn kraam op den grond gegooid.”

„Foei, Willem,” zoo liet nu mevrouw v. d. Heyde zich hooren, die met zichtbare verontwaardiging dit verhaal had aangehoord, „foei, je moest je schamen! Hoe durf je zoo iets nog te vertellen!”

„Och, kom,” sprak zijn vader vergoelijkend, „het

zijn maar kwajongensstreken, en er is niets verbeurd aan zoo'n vuilen jood."

„Manlief, spreek toch zoo niet!" hernam de dame, haar echtgenoot ernstig en tegelijk smeekend aanziende; „bedenk dat onze Heer en Zaligmaker zelf een jood was. En je wilt toch niet, dat onze Willem het volk gaat haten, waarvan God eenmaal gezegd heeft, „die mijn volk aanraakt, die raakt mijn oogappel aan?"

„Och, vrouw, dat was immers lang, voordat zij den Heiland aan een kruis hebben genageld. God zelf heeft hen daarna verworpen en verstooten; waarom zouden wij het dan niet doen?"

„Omdat wij *menschen* zijn, even slecht van natuur als zij. Bovendien staat er geschreven, dat God hen als Zijn volk weer in genade aannemen zal, en ook nu noodigt de Heere Jezus zoowel joden als heidenen uit, om tot Hem te komen. En in de profeten staat geschreven, dat God elkeen, die hen geplaagd heeft, ook plagen zal."

„Zoo, dat heb ik nooit gelezen." De woorden klonken vrij onverschillig, toch nam mevrouw v. d. Heyde haastig een Bijbel ter hand en sloeg Jeremia XXX : 18 op, waarna zij las: „Zóó zegt de Heere: Zie, Ik zal de gevangenis der tenten Jacobs wenden, en Mij over hunne woningen ontfermen; en de stad zal herbouwd worden op hare hoogte, en het paleis zal liggen naar zijne wijze, en van hen zal dankzegging uitgaan en een stem der spelenden en Ik zal ze ver-

meerderen en zij zullen niet verminderd worden, en Ik zal ze verheerlijken en zij zullen niet gering worden. En zijne zonen zullen zijn *als eertijds* en zijn gemeente zal voor Mijn aangezicht bevestigd worden, en *Ik zal bezoeking doen over al zijne onderdrukkers.*"

„Maar dat is toch nog niet precies, wat ik bedoel," zoo ging zij voort, op de opengeslagen bladzijde turend; „O, wacht," riep zij uit, „dit is het! Het 16de vers van hetzelfde hoofdstuk: „Daarom allen, die u opeten, zullen opgegeten worden, en alle uwe wederpartijders, zij allen zullen gaan in gevangenis; en die u berooven, zullen ter berooving zijn, en allen, die u plunderen, zal Ik ter plundering overgeven."

„Nu, ja," sprak haar echtgenoot onwillig, „daar is sprake van opeten, plunderen en berooven, maar dat is toch heel wat anders dan hen eens te plagen en met minachting te behandelen."

„Wel, hoor dan dit nog. En zij las uit Jesaja LX: „Ook zullen, zich buigende, tot u komen de kinderen dergenen, die u onderdrukt hebben, en allen, die u *gelasterd* hebben, zullen zich nederbuigen aan de planten uwer voeten enz." Maar meer nog. De Heere wil, dat wij hen *barmhartigheid* bewijzen, inplaats hen plagen. Zie maar, hier in Jesaja XLVII staat: „Ik was op Mijn volk zeer toornig, Ik ontheiligde Mijne erve, en Ik gaf ze over in uwe hand, doch gij beweest hun geen barmhartigheden, ja zelfs over den oude maaktet gij uw juk zeer zwaar." „Als dus de Heere God toornig is op zijn volk en het straft, dan

wil Hij toch, dat *wij* het barmhartigheid bewijzen, ziet gij wel, mijn beste Frits?"

De aangesprokene glimlachte. „'t Is jammer," sprak hij ietwat spotachtig, „dat gij een vrouw zijt, Louise, anders waart gij volmaakt geschikt voor predikant." — „Nu, jongen," liet hij er, zijn zoontje aanziende, tamelijk luchthartig op volgen, „voortaan geen joden meer plagen, hoor, anders loopt het misschien slecht met je af!"

Daarop schoof hij zijn stoel bij de tafel, en het tweede ontbijt nam een aanvang.

II.

DE GEVOLGEN VAN HET GOOIEN MET EEN SNEEUWBAL.

Het was avond op dienzelfden dag. Het had opgehouden met sneeuwen, maar het vroom, dat het kraakte, en een verstijvende oostenwind maakte de koude nog ondragelijker. In de Jodenbuurt was het daarom heel wat minder druk dan gewoonlijk, want niemand gevoelde lust om daar buiten een praatje te staan houden, wat onze joodjes anders toch zoo gaarne deden. Gewoonlijk zag men er overal groepjes mannen, vrouwen en kinderen, die, met heel veel beweging er bij, stonden te praten, te lachen, of ook wel elkaar uit te schelden. Jongelieden stoeiden met elkaar en de oudjes zaten op een bankje, of in een grooten ouden leuningstoel dit alles aan te zien, terwijl zij nu en dan ook hun stem eens lieten hooren. Het was er dan een gejoel en een drukte, zooals bijna nergens anders in de stad; en des avonds althans, bevonden

zich daar zeker evenveel menschen op straat als in de huizen. Stokouden, die niet meer loopen konden, zieken en zuigelingen, die kon men binnen de vier muren vinden, en natuurlijk ook degenen, die hen verzorgden, maar vrijwillig bleef er bijna niemand in huis zitten. Op dezen avond echter had ieder zich gehaast een warm hoekje op te zoeken, hetzij bij het gloeiende potkacheltje — want veel moois was er in die huizen niet te vinden — bij een hout- of turfvuurtje aan den haard, of, indien ook dat ontbrak, in het kamertje, waar althans de ijskoude wind zich in 't geheel niet of minder deed gevoelen. Op straat zag men nu alleen maar eenige wagens met koopwaren, met hun schreeuwende eigenaars natuurlijk en de weinige koopers of voorbijgangers; alsook een paar jongens hier en daar, die, de koude trotseerend, zich vermaakten met glijden of schaatsenrijden.

Levi, de vader, woonde in de voornaamste straat van die buurt; maar Levi, de zoon, in een zijstraatje, en bij hem zullen wij even een kijkje gaan nemen. Het voorkamertje van het kleine huisje, dat hij bewoonde was tot winkeltje ingericht, doch 's avonds brandde er zelden licht, want dan kwamen er in den regel toch geen koopers. Ook nu was het er stikdonker; maar in het woonkamertje, dat er vlak achter gelegen was, stond een walmend olielampje midden op een groen geverfd tafeltje. Een jonge vrouw, die er zeer bleek uitzag, zat er dicht bij met een kindje van ongeveer anderhalf jaar op haar schoot. Een ander

kindje van slechts eenige weken oud lag luid te schreien in een heel ouderwetsche, maar niet ongemakkelijke wieg. En nog vier kinderen van drie tot zeven jaar, vermaakten zich met rollen en buitelen over den houten vloer. En Levi zelf? Die lag met zware hoofdpijn in de bedstede, waarvan de deuren half dicht waren, omdat het licht hem anders hinderde.

Daar werd de deur geopend, en een zwaarlijvige, tamelijk bejaarde vrouw, trad binnen. Zij was gekleed in een geel gebloemde japon met rooden omslagdoek, terwijl haar hoofd gedekt was door een zwarte, maar tamelijk rood geworden, kanten muts, waaruit hier en daar grijze haren te voorschijn kwamen.

„Wel, Rachel,” sprak zij, zich neervlijend in een rieten armstoel, „hoe gaat het met men jongen? Hij zag zoo bleek als een doode toen hij van middag met z'n vader thuiskwam.” Zoo sprekende wierp zij een onderzoekenden blik naar de bedstede.

„Hij is dadelijk naar bed gegaan,” was het antwoord van de jonge vrouw, terwijl het kindje op haar schoot, dat juist de moede oogjes gesloten had, weer opkeek en opnieuw onrustig begon te worden; „het trof al heel slecht, want ik had zelf ook al den geheelen dag hoofdpijn gehad en ik gevoelde mij zóó moe, dat ik er naar verlangde eens vroeg te gaan liggen. Levi weet zoo goed met de kleintjes om te springen, als hij wel is. Zelfs Racheltje — dit was het kindje in de wieg — weet hij heel best zoet te

houden, en hij kan het kleine ding uit en aankleeden, zoo goed als ik zelf. Ik had dus gerust naar bed durven gaan, en hij zou het zeker goedgevonden hebben, maar nu heb ik er niet eens een woord van gezegd. Hij zou er maar hartzeer van hebben gehad en misschien zou hij dan, ondanks zijn pijn, toch opgebleven zijn. Nu slaapt hij gelukkig, maar ik ben zoo bang, dat Racheltje hem weer wakker schreeuwen zal, en kleine Mozes had zoo'n slaap dat ik hem eerst naar zijn bedje moest helpen."

„Wacht," zei de moeder, opstaande, „ik zal het ding vast uit de wieg nemen, dan zal zij wel stil worden; maar lang blijven kan ik niet, want je vader moet nog uit, en ik moet den winkel openhouden tot tien uur, omdat er een paar klanten komen om boeken uit te zoeken, die hij vandaag niet bij zich had."

„Als u het kleintje maar een kwartier kon stilhouden," hernam Rachel, „dan zou ik misschien nog boterhammen kunnen snijden voor de jongens, en kunnen zij die opeten terwijl ik Racheltje help. Als kleine Mozes nu maar gauw slaapt." Dit zeggende nam zij het ventje op en ging er mee door het kleine vertrek loopen, tot het de oogjes weer sloot. Daarna legde zij het voorzichtig in een houten kribje, dat dicht bij de bedstede stond, dekte het met een stapeltje oude kleeren toe, en haastte zich naar de kast om er brood, boter en pannenkoeken uit te krijgen. Op het gezicht hiervan sprongen de buitelandse kinderen overeind en schaarden zich om de kleine tafel. Haastig

werden er nu vier paar dikke boterhammen klaarge-
maakt, en met even zooveel stevige pannekoeken
belegd. Vervolgens werd er suiker over gestrooid en
nu kreeg elk kind zijn deel. En hoewel het jeugdig
viertal eenige uren te voren zich flink te goed had
gedaan aan erwten met vleesch en zoete appelen,
toch duurde het al heel kort en al de boterhammen
en pannekoeken hadden in de kleine maagjes een
plaats gevonden.

Intusschen was de oude vrouw weggegaan en had
Rachel het nog heel druk met het kleintje en de
andere vier kinderen naar bed te helpen. Eindelijk
echter waren zij allen in slaap en de jonge vrouw
wachtte geen oogenblik met ook haar legerstede op
te zoeken. Zij kon echter den slaap niet vatten, al
te lang had zij zich de rust, waaraan zij reeds uren
achtereen behoefte had gevoeld, moeten ontzeggen,
zoodat zij nu een gevoel had, alsof al haar ledematen
werden geklopt door kleine hamertjes; en in haar
hoofd was dat niet het minst het geval. Toch wilde
zij haar man niet wekken, toen het kleintje begon
te schreien, want zelfs in zijn slaap lag hij te kreunen,
dus scheen hij nog veel pijn te hebben. Zoo stond zij
dan weer op en terwijl haar het hoofd bonsde en zij
klappertandde van de koude, liep zij er een half uur
lang het kamertje mee op en neer tot het wichtje
eindelijk weer insliep. Een kwartier later werd Levi
wakker. Langzaam, met de hand aan 't hoofd, richtte
hij zich overeind, wendde het gelaat naar den kant,

waar Rachel lag en fluisterde: „Wat scheelt er aan, vrouwtje?” want hij hoorde van onder de dekens een onderdrukt gesnik. Doch er kwam geen antwoord en het snikken hield aan.

„Rachel,” hernam hij op bezorgden toon, terwijl hij zich nog meer oprichtte, „huil je?”

Zij kon echter geen woord uitbrengen, daar de zenuwen haar geheel overmeesterd hadden. Nu stond Levi haastig op, kreeg een glas water, boog zich over haar heen en dwong haar dat leeg te drinken.

„Wat scheelt er toch aan, vrouwtje?” hernam hij zacht en medelijdend, „is er iets gebeurd of ben je weer zoo moe?”

„Och, Levi,” sprak zij nu, nog telkens naar adem snakkend, „het spijt mij zoo, dat ik je wakker maakt heb, ik *kon* het niet meer ophouden.”

„O, dat is niets, het is met mij veel beter; maar hoe kom je nu weer zoo zenuwachtig?”

„Ik ben zoo moe, Levi, en mijn hoofd bonst zoo,” bracht zij met moeite uit.

„Arm kind, je schijnt maar niet op krachten te kunnen komen; wacht, ik zal je een doek met koud water om 't hoofd doen, en probeer dan rustig te liggen; *ik* zorg natuurlijk voor de kleintjes.”

„Neen, Levi, je hebt zelf zoo'n hoofdpijn, en je beeft zoo! Je hebt toch geen koorts.”

„Welneen, het is van de kou; maar nu geen woord meer; kleine Mozes beweegt zich al, en hij is niet zoo gemakkelijk weer in slaap te krijgen.”

Zoo sprekende had hij een doek nat gemaakt en haar om de slapen gedaan, waarna zij met een zucht het hoofd op haar kussen legde. Inslapen deed zij echter niet, voordat de groote hangklok zes slagen had doen hooren, en om zéven uur werden de kleintjes wakker. Ook Levi kon den slaap niet meer vatten; hij lag voortdurend te beven, hoe dicht hij de dekens ook over zich heen trok, en zijn hoofdpijn was weer veel erger geworden. Toch stond hij vóór zes uur op en begon heel zacht het kacheltje aan te maken. Binnen een kwartier stond het gloeiend en met de hand aan 't hoofd ging hij er heel dicht bij zitten. Het beven wilde echter niet ophouden, en hij kreeg een gevoel van afmatting, waartegen hij zich te vergeefs poogde te verzetten. Half wakend, half droo- mend zat hij daar; hij hoorde, dat zijn driejarig doch- tertje Saartje, riep, maar hij had geen besef om naar het kind om te zien.

„Vader,” riep het meisje weer, „vader mag ik opstaan?”

„Opstaan,” prevelde hij, „opstaan, je moeder kan nog niet opstaan!”

Maar reeds was het kleine ding uit haar houten kribje naar beneden geklauterd, en trippelde zij op haar bloote voetjes naar haar vader toe. Dicht bij hem gekomen, keerde zij echter eensklaps om, en ging een houten bankje krijgen. Dit plaatste zij bij hem, ging er op staan om zoo stilletjes op zijn rug te klauteren, maar . . . het bankje kantelde en met beide handjes viel zij tegen het gloeiende kacheltje aan,

terwijl ook haar zwart krullekopje er mee in aanraking kwam.

Nu sprong Levi, door haar gegil eenigszins tot besef gekomen, overeind, maar reeds kwam zijn vrouw, die wakker geworden was, toen Saartje de stoof neerzette, op het kind toesnellen, en luid jammerend nam zij het in haar armen.

„Haal brandzalf, Levi, of lijnolie, gauw!” schreeuwde zij, „en vraag, of je moeder hier komt; zij weet altoos raad.”

Maar Levi scheen nog volstrekt niet te begrijpen, wat er eigenlijk gebeurd was; „ja, Rachel,” sprak hij, haar vreemd aanziende, „wat moet ik doen, zeg je?”

Maar reeds vloog zij met het gillende kind in haar armen zelf naar de deur, rukte die open, en.... daar stonden al een paar buurvrouwen, die op het gegil toegeschoten waren.

„Help mij toch!” riep de beangste moeder uit, „heeft niemand lijnolie of brandzalf? Ik weet geen raad!”

„Ja, ik,” zei een der vrouwen, terwijl zij op een draf heenliep om het verlangde te halen.

Intusschen trad een andere vrouw naderbij, nam Rachel bij den arm, duwde haar zacht naar binnen, ging zelf mee het vertrek in en deed de deur dicht. „Het is veel te koud om daar zoo te staan in je nachtgoed, en voor het arme schaap ook!” sprak zij medelijdend. „Geef mij het kind even,” ging zij voort, „en zoek vast een paar lappen op, liefst linnen, als je 't hebt.”

„Levi, wat scheelt er toch aan? je doet zoo vreemd!” zei Rachel, terwijl zij zich haastte aan den goeden raad van de buurvrouw gevolg te geven, „drink eens een glas water! Hij was, geloof ik, in slaap gevallen bij de kachel,” voegde zij er ter verklaring bij, de vrouw even aanziende, „en nu is hij zeker doodelijk verschrikt.”

Op dit oogenblik, juist toen Rachel de noodige lappen linnen gevonden had, kwam de vrouw, die naar huis geloopt was, het kamertje binnen met een potje in de hand. „Hier is lijnolie,” sprak zij een doek grijpend.

„O, gelukkig, daar is je moeder ook!” zei Rachel, haar man weer aanziende. „Maar Levi,” liet zij er verschrikt op volgen, „je bent ziek, geloof ik!” „Moeder,” ging zij angstig voort, „kijk eens, hij heeft over zijn geheele lichaam, en zijn oogen staan zoo vreemd! Ach, dat moet er nu nog bijkomen!”

Intusschen had zij het gillende kind weer op haar schoot genomen, en wond de buurvrouw, die het laatst binnengekomen was, een doek met lijnolie om de ontvleesde handjes. Terwijl dit gebeurde waren al de kinderen, behalve de jongste twee, uit hun bedjes en naderbij gekomen. Angstig drongen zij zich tegen hun moeder aan; intusschen vermengde zich het geschrei van het jongste kindje met het gegil van Saartje, en kleine Mozes deed niet anders dan zoo hard mogelijk en zonder ophouden „Moe! Moe! Moe!” roepen.

„Is er al een dokter gehaald?” vroeg de oude vrouw, die met zeer bezorgden blik haar zoon gadesloeg.

„Neen,” zei Rachel.

„Ja,” sprak een buurvrouw, die juist binnegetroden was, „daar komt hij al; mijn man heeft hem gehaald.”

Werkelijk trad er een oogenblik later een geneesheer binnen.

„Wat is er gebeurd?” vroeg hij, rondziende en op Rachel toetredend; „is dat uw man? Hij moest liever in bed liggen.”

„Ja, dokter, ik geloof, dat hij ook ziek is; en mijn kleintje is tegen het gloeiende kachelkje gevallen.”

„Arm ding!” hernam hij meewarig; en voorzichtig nam hij Saartje in zijn armen en ging met haar zitten.

„Geef eens hier die doeken,” sprak hij tot een der vrouwen, en help mij even het kind vasthouden, terwijl ik het verbind.”

Na dit gedaan te hebben, bekeek hij zorgvuldig het hoofdje, waarvan de haartjes op verschillende plaatsen geschroeid waren. Daarna schreef hij een recept en zei, dat de medicijnen terstond gehaald en het kind ingegeven moesten worden. „Leg haar nu maar in bed,” sprak hij verder, „als zij het drankje heeft ingenomen zal zij misschien in slaap vallen.”

„En mijn man, dokter?” vroeg Rachel.

„Is er nog geen geneesheer bij hem geweest?”

„Neen, mijnheer, hij was gisteren nog goed gezond;

maar hij is met zware hoofdpijn thuisgekomen, omdat hem een sneeuwbal met een steentje tegen 't hoofd was gegooid."

„Die ellendige straatjongens!" sprak de dokter verontwaardigd. Meteen trad hij op Levi toe, beschouwde hem opmerkzaam, voelde hem de pols, en zei, dat hij terstond naar bed moest. „Hij heeft harde koorts," verklaarde hij, „zorg vooral, dat hij geen kou vat! Is hij gauw bezweet?"

„Ja, mijnheer, en hij was van nacht zeker heel erg bezweet, want hij lag zoo diep onder de dekens; dat doet hij altoos als hij hoofdpijn heeft. En toen is hij in die felle kou opgestaan om mij te helpen, want . . . want . . .” Rachel barstte in snikken los.

„Huil maar, vrouwtje," zei de dokter, toen zij vergeefs poogde haar tranen te drogen, „huil maar gerust, dat zal je goed doen. Je bent vreeselijk zenuwachtig en overspannen; je mocht zelf ook wel naar bed gaan, maar dat gaat zeker niet best met de kleintjes?"

„Ik zal de twee jongsten wel voor mijn rekening nemen," sprak terstond een der buurvrouwen. „En ik zal voor den groote en de kleine zieke zorgen," zei de moeder. „En de andere kinderen gaan naar school," voegde een derde er bij; „ik zal ze daar wel heen brengen."

„Goed zoo," zei de dokter, „dan dadelijk naar bed, vrouwtje, anders krijg je misschien een ziekte, die weken lang duurt. — Vanmiddag kom ik terug."

Met deze woorden vertrok hij. Spoedig waren nu

het jongste kindje en kleine Mozes tot bedaren gebracht door de buurvrouw, die beloofd had voor hen te zullen zorgen, en die er wel slag van had met zulke kleintjes om te gaan, want zij had er zelf twaalf gehad, die nu allen reeds groot waren.

Intusschen sneed Rachel boterhammen voor de oudste drie kinderen, die reeds in staat waren, zoo goed en zoo kwaad het ging, zichzelf aan te kleeden, en weldra stonden dezen gereed om naar school te gaan. Levi was in dien tijd door zijn moeder naar bed geholpen, en Saartje lag in haar bedje te schreien en te snikken, maar het gillen had opgehouden. Zoo kwam er dan langzamerhand een weinig kalmte in het kleine vertrek, en een half uur later lag ook Rachel weer in bed, maar aan slapen viel voor haar niet te denken, want daarvoor was zij te veel beangst over den toestand van haar man en van Saartje. O, als hij eens heel erg ziek werd en stierf! Wat zou zij dan moeten beginnen, zij de zwakke, zenuwachtige vrouw, die zooveel behoefte had aan een zorgzamen man als Levi was! Hoe zou zij ooit in staat zijn geweest haar zes kinderen zoo ver groot te brengen, als hij haar niet geholpen had nacht en dag?

Doch wat deed haar opeens 't bloed in 't aangezicht stijgen? Zij dacht aan hetgeen zij een paar weken te voren gelezen, en daarna nog dikwijls herlezen had op een papiertje, dat uit een der boeken gevallen was, die haar man had opgekocht.

Het waren deze woorden:

„Uw hart worde niet ontroerd; Gijlieden gelooft in God, gelooft ook in Mij....” En ook nog: „Vrees niet, geloof alleenlijk.” „Uw hart worde niet ontroerd,” en zij *was* zoo ontroerd! Wie had die woorden gesproken? Haar man had gezegd, het waren woorden uit het boek der christenen, voor *haar* konden ze dus *geen* waarde hebben; en toch, ze trokken haar zoo aan; het scheen juist iets, waaraan *zij* behoefte had. Zij geloofde in God, ja, maar God was zoo ver weg, en zij vreesde Hem.

Wie was het, die zeide: „Gelooft ook in Mij,” en „Vreest niet!” waarom moest zij telkens weer aan die woorden denken? Zij zuchtte en trachtte het moede hoofd te laten rusten, maar het gesteun van haar man en het klagelijk geschrei van haar Saartje, dat evenmin als zij tot rust scheen te kunnen komen, hield haar allen slaap uit de oogen.

Eindelijk kwam de dokter weer, en hoe ontstelde zij, toen hij, bij het kleine ledikantje staande, een zeer bedenkelijk gezicht zette!

„Het kind zou beter verzorgd kunnen worden in een ziekenhuis,” sprak hij, na eenig stilzwijgen.

„O, dokter, zei Rachel verschrikt, laat mijn Saartje toch hier blijven! Ik zou geen oogenblik rust meer hebben, als zij weg was!”

„En als ik u verzeker, dat de kleine daar veel meer kans heeft op herstel dan hier?”

„Maar dan kan ik haar in 't geheel niet zien!”

„Is het dan beter haar hier te zien sterven?”

„Sterven, dokter! Zou zij kunnen sterven? — Is het zóó erg met mijn lieveling?” En doodelijk beangst keek zij hem aan.

„Nu, nu, versta mij wel. Ik wil alleen zeggen, dat zij een zorgvuldige behandeling moet hebben, anders zou het wel eens niet goed kunnen afloopen. Als gij het goedvindt dan zal ik zorgen, dat zij vandaag nog in het kinderziekenhuis wordt opgenomen.”

„Verzet er u niet tegen, Rachel,” sprak haar moeder, met wie de dokter een veelbeteekenenden blik had gewisseld; „ik zal er het kind zelf heenbrengen, en elken dag zal ik naar haar gaan zien en u komen zeggen, hoe het gaat.”

„Ach, wat moet ik doen,” zuchtte Rachel; „wat zal Levi wel zeggen, als ik Saartje aan vreemden heb overgegeven!”

„Levi zal het goedvinden,” hernam de oude vrouw op geruststellenden toon, „als hij hoort, dat zijn kleine meid anders misschien niet had kunnen herstellen. — Wees verstandig Rachel en stem toe.”

„Dan zal ik er dus maar voor zorgen?” hernam de dokter weer, en toen Rachel geen tegenbedenking meer maakte, ging hij voort: „Dan kom ik over een paar uurtjes terug, om het kleintje te halen, en uw moeder gaat mee in het rijtuig.”

Zoo gebeurde het dan ook.

„Ik vrees, dat zij het kind niet terug zal zien,”

sprak de dokter, tot de oude vrouw, die Saartje in een deken gewikkeld, in haar armen hield; „de schrik is de kleine door de leden geslagen; zij is erg zenuwachtig, evenals haar moeder. Bovendien is er koorts bijgekomen, en zij is zwak van gestel. Het is daarom alleen, dat ik er op aangedrongen heb haar naar het ziekenhuis te brengen, dan is er tenminste kans de moeder te behouden.”

„De moeder te behouden, dokter? Is mijn schoondochter dan *ernstig* ziek?”

„Tenminste, de ziekte kan heel ernstig *worden*; nu is er nog geen gevaar bij; maar als de kleine thuis sterven en voor de oogen harer moeder weggedragen zou worden, dan zou deze stellig gevaar loopen aan een hevige zenuwziekte, waarvan zich nu de beginselen reeds openbaren, te bezwijken. Sterft het kind echter in het ziekenhuis, dan kunnen wij haar nog lang daarvan onkundig laten, en er haar langzamerhand op voorbereiden, wanneer zij weder hersteld en beter in staat zal zijn een schok als deze te verdragen. Bovendien zou het ook een heel verkeerde wending aan de ongesteldheid van den vader kunnen geven. Hij moet ook, als de koorts af is, heel kalm en rustig gehouden worden; en de dood van zijn dochtertje zou hem misschien zoozeer schokken, dat er geen denken meer zou zijn aan een spoedig herstel, zooals nu nog te verwachten is. Het zieke kind te verwijderen was dus voor beiden noodzakelijk.”

De oude vrouw kon niet anders dan den dokter

was het wonder, dat een gevoel van bitterheid, van afkeer, ja van haat in zijn ziel opkwam?

Twee dagen later was het Kerstfeest; allerwege heerschte vreugde, en ook Willem v. d. Heyde was opgetogen van blijdschap; — waarover? Dat de Zoon van God als een klein kindje op aarde gekomen was om ook hem voor eeuwig gelukkig te kunnen maken?

Neen, maar over de schoone geschenken, die hij gekregen had. In de woning van Levi echter werden slechts tranen gestort; Rachel wist nu alles, en ook de kinderen hadden het vernomen, voor zoover zij het begrijpen konden, dat hun lief klein zusje voor goed van hen was heengegaan.

III.

ONTMOETING IN EEN UITSPANNING.

Een jaar was er verlopen. Het huis, waarin wij Willem v. d. Heyde hebben zien binnengaan, was door anderen bewoond, en in de gansche stad hadden wij tevergeefs den knaap met zijn ouders gezocht. Zij woonden thans in een veel kleiner stadje. De heer v. d. Heyde was daar aan 't hoofd van een zoutziederij gekomen, die eerst aan zijn zwager had toebehoord. Zijn zuster had ze, na het overlijden van haar echtgenoot, aan hem overgedaan. Tot op dien tijd was hij werkzaam geweest in de zoutziederij van zijn vader, maar een onafhankelijk bestaan had hem veel meer aangetrokken. Zijn vrouw was met de verandering ook best tevreden, want het drukke stadsleven had haar nooit aangetrokken, en hier was het stil, en rustig als op een dorp. De menschen gingen er eenvoudig en hartelijk met elkaar om, en de een kende en groette er den ander, alles zoo ge-

heel anders dan in de groote stad, waar de naaste bureu zelf vreemden voor haar gebleven waren. Willem vond het er ook nogal prettig, al was het een groote teleurstelling voor hem geweest, dat hij met Sint Nikolaas geen mooie winkels had kunnen gaan kijken, en wel om de eenvoudige reden, dat er geen mooie winkels waren. Wel kon men er alles koopen, wat men noodig had, maar de winkeliers maakten er niet zooveel drukte van de uitstalling, en des avonds brandde er niet meer licht dan noodzakelijk was om op straat de koopwaren goed te kunnen onderscheiden. Het was dus niet de moeite waard geweest er voor uit te gaan. Ter vergoeding echter had zijn vader hem een mooie wandeling beloofd in de kerstvacantie. Die tijd was nu gekomen en ook het mooie weer, dat als vereischte was gesteld om de beloofde wandeling te ondernemen. Wel was het koud, het vroom zelfs hard, ook lag er sneeuw, maar er woei geen gure, scherpe wind en de zon scheen zoo heerlijk als dit in den winter slechts mogelijk is. Willems moeder ging ook mee, en des middags om één uur werd de tocht aanvaard. Onze wandelaars namen hun weg eerst langs weilanden, die nu geheel met een dik sneeuwtapijt bedekt waren, toen door de breede lanen van een bosch, waarvan de eeuwenoude boomen met hun eerwaardige witte kruinen een prachtig gezicht opleverden, daarna langs een vijver, op welks bevroren oppervlakte eenige schaatsenrijders zich vermaakten, en eindelijk voorbij

mooie villa's, waar prachtige winterbloemen en groote sierplanten de waranda's, met glazen deuren omgeven, versierden. Ten laatste bereikten zij een uitspanning, waar zij een uurtje wilden uitrusten, en waar Willem zich naar hartelust kon vermaken. In een ruim vertrek namen zij plaats aan een tafeltje vlak voor een breed raam, dat uitzicht gaf op een grooten tuin, waar een wip, een hobbelpaard en een levende bok aan den zevenjarigen knaap groote pret verschaften. Eerst kreeg hij een kopje warme chocolade met een gebakje, terwijl zijn ouders een kop koffie met een beschuitje gebruikten, en daarna kreeg hij verlof zich naar buiten te begeven. Bijna een uur had hij daar gespeeld en juist wilde hij een groote sneeuwpop gaan maken, toen zijn moeder aan het raam tikte, om hem naar binnen te roepen. Dit was een groote teleurstelling, maar gewend te gehoorzamen, liet hij niet lang op zich wachten.

Tegelijk met den knaap traden er twee personen het vertrek binnen, die zeer in voorkomen en kleeding verschilden. De een was een flink gebouwd, net gekleed heer, de ander een Israëliet, mager en bleek, en gekleed in een verkleurde, ofschoon warme, winterjas, en een kaal geworden bonte muts op 't hoofd. Eerst bedoelde trad terstond op Willem's vader toe, drukte hem de hand, en sprak op verheugden toon: „welzoo, beste vrind, dat treft al heel mooi! Ik wilde je zoo gaarne eens even rustig spreken, en ik wist geen gelegenheid te vinden om je te komen opzoeken. Van

mijn huis naar het uwe is minstens twee en een half uur loopens, en mijn tijd is zoo beperkt!"

„Hoe zou je het vinden, als Willem en ik dan maar vast vooruit gingen?" zei mevrouw v. d. Heyde, haar man aanziende, nadat zij den beleefden groet van den nieuw binnengekomene, die haar ook wel bekend was, had beantwoord, „het zal anders wat laat worden, eer wij thuis zijn. Misschien kun je ons nog inhalen en anders kom je toch gauw, niet waar?"

„Zeker, zeker," was het antwoord, „maar als je een tram ziet, ga er dan liever in, want ik vrees, dat je, vóór het donker wordt, onze woning niet bereikt zult hebben."

„Pa," zei Willem, toen zijn vader zich bukte om hem een kus tot afscheid te geven, „dat is Levi, de boekenjood." Deze opmerking gold den Israëliet, die zooeven binnengekomen was en heel bescheiden in een hoekje had plaats genomen. Hij zag er zeer vermoeid uit, en nu en dan werd zijn doodsbleek gelaat vuurrood gekleurd door een hevige hoestbui. Ook was dit het geval geweest, toen hij Willem had opgemerkt, doch het was slechts een vluchtig rood en geen toorn of afkeer was daarbij in zijn oog te lezen geweest.

„Goed, goed!" sprak de heer v. d. Heyde lachend, en een oogenblik later had mevrouw met haar zoontje het huis verlaten, terwijl haar echtgenoot zich op zijn gemak neerzette, om te vernemen, wat zijn

vriend hem te zeggen had. Opnieuw echter werd de deur geopend, en traden er nog drie bezoekers binnen, die zich aan een tafeltje plaatsten vlak bij Levi.

„Is die eene niet mijnheer Vlek?” fluisterde de heer v. d. Heyde zijn vriend in 't oor.

„Ja, ik had hem ook al opgemerkt; ik hoop maar, dat hij ons met rust laat, want hetgeen ik te zeggen heb is voor zijn ooren niet bestemd, en als hij eenmaal een praatje begint, dan is hij nog in geen uur uitgebabbel.”

„Welnu, laten wij dan opstaan en heengaan; vergezel mij een eindweegs, onderweg kunnen wij ook wel praten.”

„Ja, dat is alles goed en wel, maar ik heb den ganschen middag al geloopt; ik ben zoo blij even te kunnen zitten en ik smacht naar een kop koffie, die ik trouwens al besteld heb.”

Juist was dit bijna onhoorbaar gezegd, toen de bedoelde persoon haastig opstond, en op de beide fluisteraars toetrad.

„Welzoo, mijnheer Brandt,” sprak hij met een komieke buiging, „mag ik het genoeg weer eens hebben u te zien! Dat is mij in langen tijd niet te beurt gevallen. Mag ik u even aan mijn vrienden voorstellen, en zullen wij dan samen een glas wijn drinken? Hôe meer ziel hoe meer vreugd, is altoos mijn woord. En mag ik deze uitnoodiging ook doen aan mijnheer v. d. Heyde?” Dit zeggende wendde

hij zich tot den zoutzieder, die aarzelend antwoordde: „Ik zou u ditmaal liever voor de eer willen bedanken, mijnheer Vlek, want ik ben wat gehaast; gij weet ik ben nog bijna anderhalf uur loopens van mijn woning verwijderd, en mijn vrouw is 's avonds niet gaarne alleen.”

„Wel, mijn waarde heer, laat u dat geen verandering zijn! Wij zullen u niet langer ophouden dan gij zelf wilt; maar laat ons het genoeg niet missen te zamen een glas wijn met u te drinken en een oogenblik te praten. Ik ben zeker, dat mijn waarde Brandt uw voorbeeld volgen zal.”

De aangesprokene durfde thans niet meer weigeren, en eenigszins weifelend naar zijn vriend ziende, stond hij op. Even daarna zaten beiden aan het andere tafeltje te zamen met de twee vrienden van den heer Vlek. Deze zat juist met zijn rug naar Levi; en hoewel hij hem zeer goed had opgemerkt, begon hij toch allerlei hatelijke opmerkingen te maken over de joden.

„U woont immers nog in de Houtstraat?” Zoo werd hem door den heer Brandt gevraagd.

„Ja,” was zijn antwoord, „voorloopig nog wel, maar lang zal ik er niet meer blijven, want ik heb het geluk gehad een jodenfamilie tot benedenburen te krijgen, en met zulk volk wil ik natuurlijk niet in één huis wonen.”

„Zijn het geen nette lui?” hernam de eerste spreker.

„Nette lui! Maar mijnheer Brandt, hebt u dan ooit

onder joden nette lui ontmoet? De groote menigte is arm volk, dat te vies en te gemeen is, om er zich in eenig opzicht mee in te laten; dan zijn er, die wat geld hebben en voor fatsoenlijk willen doorgaan, maar als ze hun mond opendoen, dan heb je al genoeg, en niets kunnen ze beter dan de menschen beetnemen; dan zijn er eindelijk nog enkelen, die een beetje beschaafd heeten — *heeten* zeg ik — en die worden advocaat, of makelaar of iets dergelijks, alleen om aan hun ingeboren lust tot bedriegen en afzetten te kunnen voldoen. Wat mij betreft, ik veracht dat jodenvolk meer dan Negers of Indianen!”

„Goed, dat mijn vrouw er niet bij is,” lachte de zoutzieder, „dan kreeg je een lesje uit den Bijbel, dat u heugen zou!”

„Och ja, zoo zijn vrouwen meestal; maar *ik* zeg, dat een jood een onding is op de wereld, en ik geef de Russen groot gelijk, dat zij ze weggagen.”

„Nu,” hernam de heer v. d. Heyde, die wel spotlustig, maar toch van nature goedhartig was, „de Russen maken het wel wat al te bar. Ik houd een joodje wel graag voor den gek — dit zeggende keek hij met opzet van ter zijde naar Levi — „maar mishandelen zou ik een jood evenmin als andere menschen.”

„Dan zijt u barmhartiger dan uw zoontje,” zoo mengde zich thans een der anderen in het gesprek, „want dat kleine ventje heb ik meermalen een jood met een steen zien gooien, en eens zag ik hem op

de markt een stapeltje boeken van een boekenjood op den grond gooien, om er daarna echt baldadig op te gaan staan trappen."

De zoutzieder begon hartelijk te lachen. „Nu," sprak hij, „dat verwondert mij niets; de jongen heeft in alles zoo'n beetje mijn aard, en toen ik jong was deed ik evenzoo. Mijn vrouw wil, dat ik het verbieden en er hem boos om aankijken zal, maar dat vind ik volstrekt niet noodig. Die kwajongensstreken zullen er vanzelf wel uitgaan, zoo goed als bij mij." En weer keek hij met een mengeling van spot en minachting naar Levi, die thans een beweging maakte op te staan.

„Ons joodje krijgt het benauwd," fluisterde de zoutzieder zijn buurman Vlek in 't oor.

„Wat," zei deze, als had hij van Levi's tegenwoordigheid niets bemerkt, „was er een van die lui zóó dicht bij ons! Als ik dat geweten had!"

„Nu, wat dan?" vroeg een der anderen.

„Wel," lachte de zoutzieder, „dan zou mijnheer Vlek zich gewacht hebben den man zoo te beleedigen, niet waar?"

„Of ik zou hem verzocht hebben zich eerst te verwijderen, want zulk gezelschap..."

Daar trad op eens de waard, die zich al eenigen tijd in het vertrek bevonden en met blijkbaar afkeuring naar het gesprek geluisterd had, naderbij, en op beleefden maar beslist toon sprak hij: „Heeren, weest zoo goed aan dat gesprek een eind te maken. Die

koopman is een fatsoenlijk man, die u volstrekt geen aanleiding heeft gegeven tot zulke hatelijke opmerkingen. Ik wil niet, dat de een den ander beleedigt in mijn huis."

"Is die jood een vaste klant hier, dat je hem zoo in bescherming neemt?" sprak nu Vlek tamelijk geërgerd.

"Dat is hij, Mijnheer," antwoordde de waard, „om de veertien dagen geregeld komt hij hier een kop koffie gebruiken; maar al had ik hem vandaag voor de eerste maal gezien, dan toch zou ik u verzocht hebben hem met rust te laten."

"Bah, zooveel drukte te maken om zoo'n vuilen jood!" Dit zeggende draaide Vlek den waard den rug toe.

Levi intusschen had zuchtend het zware pak, dat hij in een hoek van het vertrek had neergezet, weer opgenomen, en was er mee naar buiten gegaan. Hij had zoo gaarne nog een half uurtje willen rusten, want hij was doodmoe; en de boterham, die hij bij zich had, moest hij nu maar zonder koffie onderweg opeten.

"Zij dragen den naam van christen niet met eere," mompelde hij. „Hun Meester, naar Wiens Naam zij zich laten noemen, handelde anders, zelfs met de verachte Samaritanen!"

"Hoe," zoo hooren wij onze lezers vragen, kende Levi dan de geschiedenis van onzen Heer en Heiland! Had hij het Nieuwe Testament gelezen? Ja, die kende

hij, en het gansche Evangelie had hij herhaalde malen gelezen; en meer dan dit: Hij geloofde van ganscher harte, dat Jezus Christus Gods Zoon was, in de wereld gekomen om zondaren zalig te maken. Doch in een volgend hoofdstuk hierover meer.

IV.

BRAND.

Mevrouw v. d. Heyde had met haar zoontje, kort na het invallen van de duisternis, goed en wel haar woning bereikt. Anna, het dienstmeisje, had in de woonkamer het licht reeds aangestoken, en de groote haard brandde er heerlijk.

„Ik heb het kacheltje in de groote slaapkamer ook maar vast aan gemaakt, Mevrouw,” sprak het meisje, „want de bloemen stonden er zoo dik op de ruiten, en ik dacht, het zou anders in het kamertje er naast niet warm genoeg zijn, als Willem naar bed gaat.”

„Nu,” zei de aangesprokene met een glimlach, „het is pas vijf uur en voor zevenen gaat Willem toch nooit naar bed; maar 't is waar, ik had gezegd, dat je van avond om zes uur mocht uitgaan, en je moet nu nog laarzen poetsen en een boterham eten. Maar, Anna, je bent toch voorzichtig geweest met het licht?

Waar heb je het lampje neergezet, toen je de steenkolen en de turf gingt krijgen?"

„Op de plank in de kelderkast, Mevrouw, en ik heb het dadelijk weggenomen, toen ik klaar was.”

Zij vertelde echter niet, dat het lampje uitgewaaid was, en zij het vlak boven de turfkist weer aangestoken had; en evenmin, dat zij een lucifer, die reeds brandde, uit de hand had laten vallen. Het was niet noodig, meende zij, want er was geen vonkje van te zien geweest, toen zij de kast verlaten had.

Een uurtje later ging zij dan ook, zonder in 't minst om 't geval meer te denken, naar huis. Vijf minuten daarna trad de heer v. d. Heyde de woning binnen. Haastig liep hij den gang door zonder op te merken, dat een weinig rook door de reeten van de kelderkast een uitweg zocht.

„Vrouw,” sprak hij, na moeder en zoon vluchtig te hebben gegroet, „geef mij even een kop thee en een beschuit, dan moet ik noodzakelijk nog een boodschap doen.”

„Waarom?” vroeg zij, zichtbaar teleurgesteld.

„Dat kan ik je niet zoo in een oogenblik uitleggen. Het staat in verband met hetgeen de heer Brandt mij heeft meegedeeld. Straks zal ik je alles vertellen.”

Tien minuten later bevond hij zich weer op straat.

Hé, Moe, mag ik opblijven tot Pa thuiskomt?” vroeg Willem even daarna.

„Je moogt nog drie kwartier opblijven,” Willem, was het antwoord, „maar langer niet.”

De knaap zei niets meer, want hij wist, dat zijn moeder niet van besluit veranderen zou, al herhaalde hij zijn verzoek nog twintigmaal. Juist drie kwartier later stond mevrouw v. d. Heyde dan ook op, om haar zoontje naar boven te brengen. En nog was zijn vader niet teruggekeerd, toen hij reeds goed en wel in bed lag, en zijn moeder weer naar beneden gegaan was, na hem nog eens en nog eens goedennacht gekust te hebben.

In de woonkamer teruggekeerd, zette zij zich neer om een brief te schrijven, maar nu eens keek zij naar de kachel, dan weer naar de lamp, en eindelijk stond zij op, bij zichzelf mompelend: „ik ruik toch zoo'n vreemde lucht, net of er een kachel staat te rooken of een lamp te stoomen, en boven heb ik toch naar het kacheltje gezien; dat brandde goed.” Meteen deed zij de deur open, die naar den gang voerde, en, ja, deze stond vol rook. Eensklaps dacht zij aan de kelderkast, waar de brandstof bewaard werd. Haastig deed zij die open, en.... o schrik! Daar sloeg haar opeens een verstikkende rook in 't gezicht, en vlammen zag zij, groote vlammen! Wat te beginnen! In die kast bevond zich cokes, steenkolen, turf, vuurmakers! Wat al voedsel voor den brand! En nu juist alleen thuis te wezen, gansch alleen met het kind! Ook de werklieden waren al naar huis! Bijna werktuigelijk vloog zij naar de voordeur, rukte die open en schreeuwde: „Brand! Brand! Help! Help!”

Maar door den kouden luchtstroom, die nu naar binnen werd gevoerd, sloegen de vlammen nog veel feller uit, en om te kunnen terugkeeren, moest zij de voorkamer doorgaan, want bij de kast in den gang kon zij zich niet meer wagen. Gevolgd door eenige voorbijgangers, die op haar geroep waren toegeschoten, snelde zij nu door de woonkamer heen naar het achtergangetje, waarin zich de deur bevond, die de boventrap afsloot. Met een ruk deed zij die open om naar boven te gaan en Willem beneden te halen; maar verbeeldt u haar doodelijken schrik, toen zij bemerkte dat de trap, die boven de brandende kast liep, reeds in lichtelaaie stond! Onmogelijk was het langs dien kant het slaapkamertje te bereiken. Radeloos van angst vloog zij weer terug de straat op, terwijl zij gilte: „Een ladder! Een ladder! Help! help! Mijn kind ligt daar boven! O, wie redt mijn kind!”

Intusschen was Levi met zijn pak ook in het stadje aangekomen en had zich daar naar het spoorwegstation begeven, om met den eerstvolgenden trein naar zijn woonplaats terug te keeren. Hij moest echter nog twee volle uren wachten en deze gebruikte hij om in een der wachtkamers uit te rusten, een kop koffie te drinken en wat te lezen. Daartoe nam hij een klein versleten boekje uit den binnenzak van zijn overjas, en plaatste zich in een afgelegen, rustig hoekje van het groote vertrek. Het boekje was een veelgelezen Nieuw-Testamentje, dat hij sedert eenige maanden altoos bij zich droeg. Door zijn vrouw was

hij het eerst op den inhoud van het boekje opmerkzaam geworden. Zij had hem haar wensch te kennen gegeven om het boek der Christenen, waarin de woorden voorkwamen, die haar zoozeer bezighielden, te lezen, en daar hij haar niet gaarne iets weigerde en hij ook zelf wel eens weten wilde, wat er in stond, was hij er naar gaan zoeken tusschen de boeken, bij welke hij het meende gezien te hebben. Weldra had hij het gevonden, en toen waren zij samen aan het lezen gegaan. Hunne belangstelling was daarbij steeds toegenomen; en eindelijk had Levi ook het Oude Testament, waaruit hem slechts enkele gedeelten bekend waren, er bij te voorschijn gehaald, om te zien of de teksten, in de Evangeliën aangehaald, werkelijk daar te vinden waren. Nu waren hun oogen hoe langer hoe meer opengegaan, en Rachel had, na eenige maanden van onderzoek, in aanbidding uitgeroepen, evenals Thomas weleer; „mijn Heer en mijn God!” Ja, zij erkende nu van ganscher harte Jezus van Nazareth als haar Heer en haar God, en haar hart was vervuld geworden met groote vreugde.

Ook Levi had aanvankelijk den Heere Jezus erkend als den waren Messias; maar zijn hart was veeleer vervuld geworden met vrees en angst dan met vreugde. Hoe menigmaal had ook hij dien Naam gevloekt, en met verachting uitgesproken? Wat stond hem te wachten voor al den hoon en smaad den Heilige aangedaan? Mocht hij nog hopen op vergeving, op kwijtschelding van zijn schuld? Mocht hij, ook hij, tot

dien Heiland komen en hopen op genade? Was de uitnoodiging: „Komt tot Mij, gij allen, die vermoeid en belast zijt,” ook tot hem gericht? Zou de Messias, dien hij verworpen en veracht had, ook hem niet uitwerpen? — Vrees en twijfel, vermengd met een straal van hoop; angst en ook smart over zijn bedreven kwaad, ziedaar wat het Woord van God in zijne ziel had bewerkt. En hoe Rachel het woord: „Vreest niet, geloof alleenlijk,” zoo spoedig had kunnen aangrijpen, was hem onverklaarbaar.

„Maar Rachel,” sprak hij op zekeren avond, nadat zij weder te zamen een gedeelte uit het Nieuwe Testament hadden gelezen, „komt er nu in 't geheel geen vrees of twijfel bij je op?”

„Vrees, Levi?” vroeg zij, „waarvoor?”

„Wel, mij dunkt, als wij den waren Messias, die dan ook tegelijk de Heere God, Jehovah, moet zijn, zooals uit onze boeken blijkt, als wij Hem ons gansche leven hebben gesmaad en gevloekt, dan is er wel reden om te vreezen!”

„En als nu diezelfde Messias een boozen man, die Hem onder zijn grootste smarten nog bespote, in 't Paradijs heeft gebracht, zonder hem iets te verwijten? En als Hij te midden van dat vreeselijk lijden gebeden heeft voor Zijne vijanden, die hem zoo onbarmhartig, zoo wreed, zoo onrechtvaardig behandeld hadden? En als Hij 't eerst de boodschap van genade heeft laten brengen in de stad, waar men hem het meest had gesmaad, en Hem gedood? Zeg eens, Levi, is er

dan reden om te vreezen? Zullen wij Hem bij al den smaad, dien wij hem reeds hebben aangedaan, ook nog dien aandoen van Hem niet te gelooven, Zijn liefde en genade, zoo overvloedig betoond, te betwijfelen?"

„Zóó is het mij nog niet voorgekomen, Rachel," had hij geantwoord, en toen was hij in diep nadenken vervallen. Daarna waren ook bij hem de nevelen opgeklaard. De Zon der gerechtigheid — Jezus Christus, Gods Zoon — had alle duisternis uit zijn hart verdreven en hem het woord doen aangrijpen, evenals Rachel: „Vreest niet, gelooft alleenlijk."

Daarna was het kleine Boekje, waarin hij zoovele kostelijke waarheden had mogen ontdekken, zijn voortdurende metgezel geworden, en gelijk een mijnwerker in een goudmijn, zoo graafde ook hij naar de verborgen schatten, daarin vervat. Zoo was hij ook nu geruimen tijd in 't lezen verdiept, toen hem opeens in de gedachte schoot, dat hij een boodschap, die hij zijn vader beloofd had te zullen doen in het stadje, geheel en al vergeten had. Haastig sloot hij zijn Boek, stak het weg, nam zijn pak weer op en stapte naar buiten. Zijn weg voerde hem langs de gracht, waar de zoutzieder woonde; en hij kwam daar juist even, voordat Mevrouw v. d. Heyde voor de tweede maal naar buiten kwam loopen om hulp te roepen. Reeds had zich een groepje menschen bij de deur verzameld, en Levi hoorde een van hen zeggen:

„Hier woont immers mijnheer v. d. Heyde, de zoutzieder?"

„Ja,” was het antwoord; „en hijzelf is niet thuis; ik ontmoette hem daar even op de markt, en hij liep haastig voort in tegenovergestelde richting van zijn woning.”

V. d. Heyde, de zoutzieter, dacht Levi, kon dat wellicht de man zijn, die hem eenige uren geleden met zooveel minachting aangezien en met de hatelijkheden van dien anderen had ingestemd? Reeds als jongeling had hij Willem's vader gekend, want de zoutziederij van den ouden heer was dicht bij de jodenbuurt gelegen, en er ging bijna geen dag om, of Levi kwam er langs. Later had hij den jonkheer v. d. Heyde menigmaal met zijn zoontje over de markt zien komen; ook had hij den knaap door zijn makkers wel Willem v. d. Heyde hooren noemen. Maar nu waren er maanden en maanden verlopen, dat hij zoomin den vader als het zoontje gezien had. Reeds had hij zich afgevraagd wat hiervan de reden kon zijn, tot hij hen eensklaps in die uitspanning weer had ontmoet. Toen was hij tot de veronderstelling gekomen, dat de familie van woonplaats was veranderd, hoewel het toch ook wezen kon, dat zij slechts een uitstapje hadden gemaakt. En hier woonde nu v. d. Heyde, de zoutzieder; zou hij dat zijn? Maar Willem's vader had immers geen eigen zoutziederij; ten minste niet voor zooverre hem bekend was. Het kon wel iemand van denzelfden naam wezen, die hier woonde.”

Dit alles was den boekenjood in enkele seconden

door 't hoofd gevlogen. Daar hoorde hij opeens het geroep van: „Een ladder! Een ladder! Help! Help! Mijn kind ligt daar boven! Wie redt mijn kind!”

Maar dat was immers dezelfde dame, die hij door Willem „Moe” had hooren noemen en met wie de knaap de uitspanning had verlaten! Ja, hij herkende haar terstond. Zij had niets minachtends in haar blik; zij had iets van zijn Rachel in haar voorkomen: Er straalde zachtheid uit haar oog, vriendelijkheid uit haar gansche wezen. Doch nu was er op dat gelaat slechts angst, ja radeloosheid te lezen. „Mijn kind! Mijn kind! Wie redt mijn kind!” gilte zij.

En dat kind was de knaap door wiens baldadigheid en plaagzucht, neen, door wiens wreedheid zijn lief dochtertje hem ontnomen was! Dien knaap redden, wellicht met gevaar van zijn eigen leven! — Maar reeds was hij heengesneld naar een hem bekenden ververswinkel op dezelfde gracht. „Geef mij een ladder ter leen!” Schreeuwde hij, „het is om een kind te redden!” En tegelijk greep hij er een, dien hij zag liggen. Binnen enkele seconden was het reddingsmiddel tegen de woning van den zoutzieder geplaatst. Vlug klom hij er op, en met een slag van zijn vuist was er een vensterruit aan stukken en tegelijk zijn hand met bloed bedekt. Zonder hierop te letten, klauterde hij door de gemaakte opening naar binnen, schoof toen het raam wijd open en snelde de kamer door, rondziende om den knaap te ontdekken. Door een openstaande deur kwam hij in een ander, kleiner

kamertje, en ja, daar lag zijn kleine kwelgeest rustig te slapen.

Reeds was de rook het kamertje binnengedrongen, waarvan de deur, die over een portaal naar de brandende trap voerde, gelukkig gesloten was. Haastig nam Levi het slapende kind op, greep een wollen deken, wikkelde het daarin, liep terug naar de andere kamer, en kroop voorzichtig met zijn last door het geopende venster naar buiten. Daarop daalde hij, onder het gejuich der aangroeiende menigte, den ladder af. Juist zette hij zijn voet op den grond, toen daar de heer v. d. Heyde zelf kwam aansnellen, net bijtijds om zijn vrouw op te vangen, die, bij het zien van haar kind, door al de heftige aandoeningen overmeesterd, in zwijm viel.

„Waar zal ik het kind brengen, mijnheer?” vroeg Levi hem aanziende.

„Levi!” stamelde de zoutzieder, en het doodelijk bleek van zijn gelaat werd plotseling vervangen door een vuurroode bloes van schaamte.

„Breng het bij mij in huis,” sprak een der omstanders, die een huis of vier verder op woonde. „Vindt u dat goed, mijnheer v. d. Heyde?”

„Als 't u blijft! — Ik dank u!” stamelde deze. En Levi droeg den knaap de aangewezen woning binnen. Daarop verwijderde hij zich snel in tegenovergestelde richting van het brandende huis, want reeds zag hij een brandspuit aankomen, zoodat het nu aan hulp niet meer ontbreken zou, en liever wilde hij aan

dankbetuigingen ontkomen. Nog even liep hij de ver-
verswinkel binnen om zijn pak te halen, dat hij daar
op den grond had neergeworpen, ging toen de bood-
schap doen, die hij vergeten had, en begaf zich op-
nieuw naar het station.

De zoutzieder intusschen sprak bij zichzelf: „God
heeft mij gestraft, omdat ik zoomin naar de waar-
schuwingen van mijn vrouw als naar de stem van
mijn geweten heb willen luisteren.”

BESLUIT.

Wij willen nog even de woning van Levi binnentreden. Hijzelf ligt te bed al sedert veertien dagen. Op den avond van den brand bij den heer v. de Heyde is hij ziek thuis gekomen. Zooals wij weten had hij reeds hevige hoestbuien, en zijn vrouw had hem al meermalen sterk aangeraden om eens naar den dokter te gaan, daar hij er den laatsten tijd zoo slecht uitzag, en zijn hoest maar niet wilde overgaan. Van dag tot dag echter had hij dat uitgesteld, en nu had hij op dien avond nog een zware kou er bij gevat. Geheel bezweet door het harde loopen om een ladder, en het dragen van het zware kind, was hij daarna eerst blijven stilstaan, terwijl het bovendien in den ververswinkel, waar hij zijn pak terug was gaan halen, vreeselijk tochtte, doordien er een raam en deur tegenover elkander openstonden. Daarna had hij zich weer in 't zweet geloopt, om bijtijds aan het

station te wezen, en was hij in een tochtigen wagen terecht gekomen, waar hij, op zijn gemak gezeten, was gaan huiveren en beven van koude. Met de koorts op 't lijf en doodelijk vermoeid was hij eindelijk thuisgekomen en naar bed gegaan om niet meer van zijn legerstede op te staan. De dokter had nu verklaard, dat zijn longen waren aangedaan, en dat er weinig kans voor hem bestond op beterschap.

„Rachel,” zoo hooren wij hem thans zeggen, „misschien heeft de Heere, onze medelijdende Hoogepriester, die onze zwakheden kent, mij wel op het ziekbed ter neergelegd, omdat ik tegen de vervolging en den smaad, die mij te wachten staan bij een openlijke belijdenis van Hem, niet bestand zou wezen. Misschien wil Hij mij wegnemen, voordat de storm over mijn hoofd zou losbreken.”

„O Levi,” snikte zij, „ik kan er niet aan denken, dat ik u zal moeten missen! En hoe zal *ik* den strijd doorstaan, want ook ik wil openlijk belijdenis afleggen van mijn geloof, en mij voegen bij de volgelingen van onzen gezegenden Heiland.”

„Ja, Rachel,” hernam hij met een zucht, „het zal zwaar, zeer zwaar voor u zijn! En onder de christenen ken ik niemand, die u tot raad en steun zou kunnen wezen. Doch er staat geschreven, ook voor u, mijn lieve: „Mijne genade is u genoeg.”

Eer zij antwoord geven kon, werd er aan de deur getikt, en op haar „binnen” trad er een heer het vertrek in, die door Levi dadelijk herkend werd.

„Ik zie, dat ik terecht ben,” sprak hij, langzaam en eenigszins beschroomd op den zieke toetredend; „ik had zoo gaarne eerder willen komen, maar het heeft mij nogal moeite gekost u uit te vinden.”

„Ga zitten, mijnheer,” zei Levi, na zijn vrouw te hebben gewenkt een stoel bij te schuiven.

„Levi,” hernam de bezoeker, die niemand anders was dan de ons bekende zoutzieder, „Levi, kunt ge mij en mijn zoontje al het kwaad vergeven, dat wij u hebben aangedaan? Ik weet geen woorden te vinden om mijn leedwezen daarover uit te drukken, en nog veel minder u mijn dank te betuigen voor uw edele daad, voor uw zelfopoffering na de schandelijke behandeling u door mij aangedaan.”

„Spreek daarover niet, mijnheer! Hoe zou ik anders hebben kunnen handelen, waar mijn Heiland en Zaligmaker, dien ik mijn gansche leven door veracht en gesmaad had, Zijn bloed voor mij gestort en mij daardoor deel gegeven heeft aan Zijne heerlijkheid?”

„Wat! riep de zoutzieder uit, hoor ik zulke woorden van u, een Israëliet?”

„Maar nu door Gods genade een Christen! En ook mijn Rachel heeft hetzelfde dierbare geloof met mij verkregen.”

„Als mijn vrouw dat hoort, dan komt zij u zeker ook zelve eens bezoeken! *Zij* is een *ware* Christin; Ik . . .”

„O, Mijnheer,” zoo viel Levi hem in de rede, „mis-

schien zou mevrouw dan mijn Rachel een weinig tot steun willen zijn bij de moeilijkheden, die haar wachten, wanneer zij, wellicht na mijn heengaan, openlijk belijdenis zal doen van haar geloof. Zij staat dan zoo geheel alleen wat menschenlijke hulp betreft."

„Niets zal haar zeker meer genoeg doen dan u, den redder van ons kind, of een der uwen, in welk opzicht ook, van dienst te kunnen wezen. Kan ik ook iets voor u doen, Levi, al mag ik op den naam van Christen nog geen aanspraak maken?"

„Ja, mijnheer, ik zou u willen verzoeken uw zoontje mede te deelen, welke gevolgen het gooien van een sneeuwbal heeft gehad. Misschien kan dit hem en zijne kameraadjes tot waarschuwing strekken, en er hen van afschrikken anderen leed te veroorzaken." Daarop deelde Levi mede, al wat wij reeds weten; en dat de heer v. d. Heyde dit verhaal met diepe ontroering, met innig leedwezen en groote deelneming aanhoorde, behoeft zeker niet gezegd te worden.

Zoo had dan deze man het leven gered van het kind, dat aan een van *zijn* kinderen den dood had veroorzaakt! Niet in staat zijn gevoel onder woorden te brengen keerde hij naar zijn woning terug, en niet eenmaal maar telkens en telkens weer, hield hij daarna zijn zoontje voor oogen, welke vreeselijke gevolgen het gooien van een sneeuwbal en het plagen van den armen boekenjood had gehad.

Wij willen hier alleen nog bijvoegen, dat Levi

eenige weken later door den Heere werd weggenomen, en dat mevrouw v. d. Heyde zich voor Rachel daarna steeds een vriendin niet alleen, maar veeleer een zuster betoonde. En in Christus waren zij dit ook werkelijk.
